

Toponímia de la vall del riu Sénia: del Molí Hospital fins al seu naixement

Manel Serra Heredia

1.- Introducció

El riu Sénia és la frontera administrativa entre el País Valencià i el principat de Catalunya. Més enllà del que ja s'ha escrit sobre aquest riu en aquells aspectes que fan referència al seu medi natural, a la transformació del paisatge o a la seva història¹, en aquest article s'aborda un aspecte que crec que ha estat durant molts anys una assignatura pendent, que és un estudi de la toponímia de la vall d'aquest riu. L'estudi toponímic, entès com a l'estudi dels noms de lloc o dels indrets, representa en aquest cas concret que ens ocupa un estudi de toponímia menor o *microtoponímia*, ja que no pretén estudiar la toponímia des d'una gran escala, sinó des d'un punt de vista menor, com és el de les fonts, barrancs, ponts, tolls... d'aquesta vall. Per la complexitat que representa fer un estudi d'aquest tipus, l'àmbit d'aquest estudi és des del naixement del riu Sénia fins al punt que representa el Molí Hospital, entre els termes municipals de Rossell (Baix Maestrat) i la Sénia (Montsià). Al final d'aquest estudi, s'aclareixen algunes confusions i es dona resposta a algunes transformacions que han rebut alguns dels topònims que estan inclosos en aquest tram de la vall.

“L'estudi toponímic, entès com a l'estudi dels noms de lloc o dels indrets, representa en aquest cas concret que ens ocupa un estudi de toponímia menor o microtoponímia.”

Tanmateix, aquest treball no pretén fer una classificació exhaustiva de topònims del tram de riu escollit, ja que sempre se n'hi poden afegir o treure'n segons es miri aquesta vall fluvial. Igualment, les definicions i els orígens d'alguns dels topònims que apareixen en aquest treball no pretenen crear un dogma o definició tancada sobre l'origen d'un paratge, barranc o toll, ja que només es pretén donar una mica de llum a un tema tan complex com aquest.

2.- La toponímia de la vall del riu Sénia

Els topònims d'aquest estudi se separen en categories: tolls, fonts, barrancs, peixeres, masos, molins, fàbriques, vies de comunicació, ponts, nuclis i paratges. S'intentarà ubicar els diferents noms en el riu, explicar el seu origen (en la mesura del possible) i treure'n la dimensió geogràfica que poden tenir.

S'ha d'esmentar que els noms dels topònims estan exposats en base a la seva ubicació geogràfica, en sentit ascendent des del molí Hospital fins al naixement del riu. En aquest estudi els topònims estan classificats en tres grans àmbits: MEDI FÍSIC, MEDI HUMÀ i PARATGES. La categoria de medi físic inclou els apartats referents a tolls, fonts i barrancs. La de medi humà inclou les peixeres, els masos, molins, fàbriques, vies de comunicació, ponts i nuclis de població. L'àmbit de paratges és molt divers, ja que inclou elements del territori molt diferenciats entre si que han estat denominats amb un terme específic.

1 ALMUNI, Victòria; GRAU, Ferran [coords.] (2012). *El riu Sénia. Activitats humanes i transformació del paisatge*. Benicarló: Onada Edicions. 143 p.

MEDI FÍSIC

Tolls

Els tolls són aquelles zones de la llera del riu que tenen la característica morfològica adequada perquè la gent hi pugui anar a prendre el bany. Són zones on l'aigua baixa tranquil·la, cosa que permet que la gent hi vagi a gaudir del riu. Els tolls són molt nombrosos al llarg de tot el riu, però molts no tenen nom. Antigament tots en tenien, però moltes d'aquestes denominacions s'han perdut, cosa que fa que només els més significatius el conservin.

- **Toll Llarg:** És el primer toll que hi ha d'unes dimensions considerables remuntant el riu des del molí la Vella. El seu nom ve donat per la morfologia del lloc on està ubicat: és allargassat i ocupa unes dimensions importants.
- **Toll Negre:** És el toll que hi ha a continuació del toll Llarg i rep aquest nom per la seva profunditat, que fa que no se'n pugui veure el fons, per la qual cosa només es pot veure una massa d'aigua totalment negra. Un fet que ajuda a aquesta poca claredat de l'aigua és la forta densitat de vegetació que hi ha, ja que a penes deixa entrar la llum del sol. A causa d'aquestes característiques paisatgístiques, s'han desenvolupat llegendes diverses².
- **Toll dels Animals:** Ubicat dalt mateix de la peixera de les Cases del Riu i enfront de la vila de la Sénia, rep aquest nom perquè quan la gent venia de cultivar els horts de la zona (inicis del segle xx), deixaven entrar dins del toll el matxo i els gossos que portaven perquè es banyessin. Aquest fet tan singular ja indica que és una zona plana sense grans desnivells i a la qual es pot arribar amb certa facilitat.
- **Toll de Camilo:** Situat més amunt del toll dels Animals, aquest és un dels més populars del riu. El trobem enfront mateix de la zona més septentrional del nucli urbà de la Sénia i rep aquest nom perquè està ubicat allí el que fou l'hort del senyor Camilo. Per tant, és la propietat agrícola (i el nom del seu propietari) el que dona nom al toll. També se'l coneix com a toll del Racó o toll de Marina (filla del propietari).
- **Toll dels Codonyers:** Ubicat dalt mateix del toll de Camilo, rep aquest nom per la vegetació de la zona. El codonyer (*Cydonia oblonga*) ha estat un element prou significatiu en aquesta zona (arbre fruiter d'una zona d'horta) com per a donar nom al toll.
- **Toll dels Tintorers:** Juntament amb la font dels Tintorers, està situat davant del Batanet. Aquest

topònim és un reflex de la història del poble, ja que rep el nom dels tintorers que treballaven al Batanet i rentaven la llana en aquell toll, abans de seguir el procés tèxtil al mateix Batanet³.

- **Toll del Panxó:** La raó per la qual aquest toll rep aquesta denominació no és coneguda, però pot atribuir-se a dos causes. La primera és que el fons d'aquest toll té una forma que sembla una panxa (cosa poc probable, però que podria ser, ja que la morfologia del riu és molt canviant), encara que actualment no la té. La segona seria l'existència fa anys d'algun home (possiblement propietari d'algun dels horts de la zona) que tingués una panxa molt pronunciada i que donés nom a l'indret.
- **Toll Negre:** Situat una mica més amunt del pont de Malany, rep aquest nom per la gran profunditat que té, cosa que fa que quan baixa aigua per aquest tram del riu, el fons del toll no es vegi.
- **Toll Llarg:** Situat abans d'arribar al toll dels Arenals, rep aquest nom per la seva morfologia, ja que és

Toll dels Arenals. Foto: Arxiu CES

un toll d'unes grans dimensions.

- **Toll dels Arenals:** Aquest toll és un dels més coneguts per la gent del municipi, i és el més visitat de tot el riu pels habitants de la Sénia. El nom ens indica com, segurament, en temps anteriors aquest va ser un lloc del riu que tenia moltes arenes. D'aquest tret geològic, no en queda rastre avui en dia.
- **Toll de les Tosques:** Ubicat sota mateix del partidor, rep el nom de les roques que l'envolten a banda i banda del riu (anomenada *tova calcària*). A pesar que el riu té una gran quantitat d'aquestes roques al llarg del seu recorregut (que formen part del paisatge calcari que predomina en aquesta regió)⁴, és aquest indret un dels punts on són un tret significatiu, ja que les formes i volums que adopten

² La llegenda més coneguda és que qui s'hi banya mor ofegat per unes misterioses plantes que xuclen la gent i la porten cap al fons.

³ SABATÉ, Rodrigo (1992). *Cronologia, peculiaritats i semblança de la Sénia*. La Sénia: Ajuntament de la Sénia. 55 pàg.

⁴ FUSES, Víctor; SERRA, Manel (2011). "La hidroelectricitat al riu Sénia: el cas de Malany" dins *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua* (núm. 8, agost). La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. pàgs 30-37

són d'una gran importància. Això explica també quines són les característiques d'aquest tram del riu: gran quantitat de roca tosca a través de la qual el corrent s'obre pas.

- Toll de la Canal: S'ubica sota mateix de la denominada roca Corba. Rep aquest nom perquè està allí on passa el canal que rega l'horta que hi ha en la zona del Pla Cardó.
- Toll de Sant Pere: Aquest toll rep el nom del molí que hi ha ubicat, el molí de Sant Pere.
- Toll de l'Olivera: Situat sota la font del Fino, aquest toll rep el nom per l'arbre que té a la seva riba esquerra. És tan significatiu que dona nom al toll.
- Toll de la Freixera: Aquest indret, situat dalt mateix de la font del Fino, té un freixe d'unes dimensions molt grans, amb un perímetre de tronc molt significatiu. Aquest element vegetal és el que dona el nom al toll.
- Toll de la Lluïsa: S'ubica a la desembocadura del barranc del fargal. S'entén el terme *Lluïsa* com el derivat d'una llosa, i ve a representar una extensió de roca llisa que va a flor de terra⁵.
- Toll de l'Aufals: Situat davant del mas de Parra, segurament rep aquest nom per l'activitat que es feia en aquelles terres, que era la del cultiu de l'alfals (*Medicago sativa*) per als animals.
- Toll del Salze: Ubicat a continuació del de l'Aufals, és un salze de grans dimensions el que dona nom al toll.
- Toll del Pontet: Situat a continuació de l'anterior, rep aquest nom pel pont que hi havia abans, el qual, fins a la construcció del pont del Ric, era l'únic accés que hi havia per a poder arribar fins al pla de la Marta i al mas de Parra.
- Toll de les Canals: Està ubicat entre la peixera del Mas de Parra i la peixera del Pla de Cardó. Rep aquest nom perquè d'allí surten els canals que reguen tot el pla de la Marta.
- Toll del Rebullidor: Situat abans de la peixera del mas de Parra, aquest toll podria rebre aquest nom per l'escuma que surt de l'aigua quan pica contra les roques, ja que sembla que estigui bullint. Una segona interpretació que es dona seria la possible surgència d'aigua des del fons, fet que provocaria la sensació que l'aigua bull.
- Toll Fondo: Està ubicat en les proximitats del molí l'Abat, ja en direcció cap als barracons. La força de l'aigua ha excavat els materials tous allí existents, cosa que ha propiciat que aquest toll hagi aconseguit una gran profunditat.

- Toll de les Lluïses: La gran quantitat de roques existents que formen una paret llisa com si fossin lloses han donat el nom a aquest toll.
- Toll Negre: La força de l'aigua, que en aquest tram del riu és considerable (provinent de la muntanya més agresta), sumada a la morfologia que el riu té en aquest lloc (suggereix aigües més tranquil·les) han creat un dels pocs tolls ubicats per sobre del pantà d'Ulldecona.
- Toll dels Sabaters: És un dels pocs tolls situats per sobre del pantà d'Ulldecona. És curiosa la ubicació d'aquest toll, ja que el riu no hauria de permetre cap toll en aquesta zona. Està en un indret on el riu té pròximes les fonts que el fan nàixer, en un espai d'alta muntanya, pel qual el riu baixa amb força, i no forma cap toll excepte aquest i el Negre. Rep aquest nom pels insectes que hi ha presents al toll, que s'anomenen sabaters (*Gerris najas*). El seu nom ve de molt antic.

Fonts

Les fonts són molt quantioses en tot el riu, ja que la vall talla un gran aqüífer i aquest tall fa que sorgeixin fonts, afegint-hi la morfologia càrstica que potencia aquest fet⁶. Com que n'hi ha tantes, moltes no tenen nom (o ha desaparegut a causa de la seva antiguitat, ja que a les fonts consultades no apareix). Les fonts recollides amb un nom concret són:

- Font de la Tanca: Té aquest nom perquè pertany a la finca de la Tanca, coneguda així des de fa molts anys. Aquesta font se situa al marge esquerre del riu, on parteix la finca de la tanca amb el molí Hospital.

“Les fonts són molt quantioses en tot el riu, ja que la vall talla un gran aqüífer i aquest tall fa que sorgeixin fonts, afegint-hi la morfologia càrstica que potencia aquest fet.”

- Font del Draper: Font molt popular des de fa molts anys, és una de les més conegudes. El seu nom probablement s'associa al passat tèxtil de la vall del riu, ja que segurament aquest indret, juntament amb la font, va rebre el nom d'alguna persona propietària d'aquelles terres i de professió drapera. Se situa al marge dret del riu.
- Font del Pont: Ubicada al marge dret del riu, està situada sota mateix del pont de les Cases del Riu, per la qual cosa rep aquest nom.

5 COROMINES, Joan [et alii] (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions. 10 v.

6 FUSES, Víctor; SERRA, Manel (2011). “La hidroelectricitat al riu Sénia: el cas de Malany” dins *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua* (núm. 8, agost). La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. pàg. 30-37

Font del Draper. Fons: Arxiu CES – Fons L. Roisin

- Font dels Tintorers: Juntament amb el toll dels Tintorers, està situada davant del Batanet. Aquest topònim és un reflex de la història del poble, ja que rep el nom perquè els tintorers que treballaven al Batanet rentaven la llana en aquesta zona, cosa que ha donat nom al toll i a la font⁷.
- Font de la Tosca: Situada al marge dret del riu, està una mica més amunt de la dels tintorers i rep aquest nom per la quantitat d'aquest tipus de roques que allí es troben.
- Font dels Capellans: Des de temps immemorials, aquesta font sempre s'ha conegut per aquest nom. Segurament els propietaris d'aquelles terres devien ser capellans (el passat del riu vinculat al monestir de Benifassà podria tenir relació amb aquesta circumstància), per la qual cosa la font va rebre aquest nom. Se situa al marge esquerre del riu.
- Font de Quicoli: Ubicada al marge esquerre del riu, rep aquest nom per un antic propietari d'aquestes terres, el qual, diuen, era un personatge molt curiós, que sempre vigilava totes les noies que passaven per allí.
- Font de la Tosca: Situada abans del partidor, rep aquest nom per la quantitat, més que significativa, que hi ha d'aquest tipus de roca.
- Font de Sant Pere: Ubicada allí on està el molí que rep el mateix nom. Se situa al marge dret del riu, i és una de les més conegudes.
- Font del Fino: També és una de les més conegudes del riu. Aquesta font s'ubica al marge esquerre. Rep aquest nom perquè diuen que és l'aigua més fina (bona, excel·lent...) que es pot beure en tot el riu.
- Font dels Calcetins: El nom d'aquesta font no deixa de ser curiós, ja que s'anomena així perquè, durant la Guerra Civil, els aviadors alemanys tenien costum de penjar els calcetins entre les branques dels arbres, aprofitant la font per a rentar-los.

7 Diverses veus (Indalecio Hellín i la publicació ADELL, J. [et alii] (2000). *El riu de la Sénia. Un apropament natural*. La Sénia: Centre Excursionista Refalgarí.) diuen que aquesta font no existeix i creuen que és una filtració que es fa des de la sèquia que per allí passa. Aquesta afirmació es pot desmentir, ja que diverses fonts orals consultades ja recorden que abans de la sèquia allí existia una font.

Font dels anoguers. Foto: Manel Serra Heredia

- Ullalet: Ubicada sota del molí l'Abat, rep aquest nom per les seves petites dimensions. Se situa a la banda dreta.
- Font de l'Ullal roig: Se situa al marge dret del riu Sénia, ubicada quasi a l'altura dels barracons. El seu nom prové segurament de l'aflorament calcari existent allí, així com del destacat nombre d'argiles (avui en dia inexistent) que podria haver-hi a la zona.
- Font dels Anoguers: Ubicada al marge dret del riu, està situada davant del paratge anomenat dels Hortets. Rep aquest nom pel gran nombre de noguers (*Juglans regia*) que poblen aquell espai.
- Font dels Rossegadors: S'ubica al marge esquerre, i per a alguns autors és la font més important del riu⁸. Segurament rep aquest nom perquè devia ser el lloc on feien la parada aquells que es dedicaven a fer el ròssec de troncs des dels Ports fins a la Sénia.
- Font de la Canaleta: Està al marge esquerre del riu, allí on es troben els barrancs de la Fou i del Salt. Rep aquest nom perquè hi ha un bassi de fusta en forma de canal que recull l'aigua de la font.
- Font del Teix: Ubicada al marge esquerre del riu, rep el nom per l'existència d'un teix (*Taxus baccata*) que li dona nom⁹. És una de les més regulars del riu.

8 ADELL, J. [et alii] (2000). *El riu de la Sénia. Un apropament natural*. La Sénia: Centre Excursionista Refalgarí. pàg. 20

9 En la visita a la font no vaig trobar aquest arbre, per tant, no puc donar testimoni d'aquesta afirmació. Probablement està molt amagat o ve d'antic i ha desaparegut per la tala o per l'acció del riu.

- Cap d'Aigua: Se situa al marge esquerre del riu, quasi al pont de Bellaubí.
- Fonts d'en Vidal: Situades al marge esquerre del riu, són una antiga reminiscència, ja que quan el pantà està ple, aquestes fonts acaben enfonsades sota les seves aigües (fet que explica la seva antiguitat). El seu nom prové segurament d'alguna antiga propietat, l'amo de la qual devia donar nom a les fonts.

Barrancs

Els barrancs representen una continuació natural de la vall. N'hi ha una gran quantitat al llarg del riu, i el seu nombre i importància com a fet físic augmenta a partir del pantà d'Ulldecona. Com que alguns són d'una gran extensió territorial, l'estudi se centra a parlar del topònim que els dóna nom, i d'alguns altres noms de lloc importants que hi ha i que té relació amb el riu.

- Barranc de l'Ullastre: Se situa a la banda dreta del riu, i rep aquest nom perquè antigament es va destinar al conreu, concretament al de l'olivera¹⁰.
- Barranc de la Figuera: Situat al marge esquerre del riu, rep aquest nom per aquest arbre, de grans dimensions i suficientment significatiu com per donar nom a aquest barranc.
- Barranc del Fargal: S'ubica al marge esquerre del riu, i rep el nom probablement pels abundants fangs que s'hi fan quan plou¹¹, fang format segurament al camí que hi ha pel barranc.
- Barranc del Fitó: Ubicat al marge esquerre del riu, té aquest nom perquè representa una fita (un punt significatiu). Probablement indicava el lloc on, durant un temps, acabaven les propietats del monestir de Santa Maria de Benifassà.
- Barranc dels Mangraners: S'inicia a partir de la confluència dels barrancs del Salt i de la Fou i arriba fins a l'actual pantà d'Ulldecona. Rep aquest nom pel paratge dels Mangraners.
- Barranc del Castellar: S'ubica al marge esquerre del riu, i rep aquest nom probablement per la forma de la mola que el corona (la qual té el mateix nom). Aquesta morfologia rociosa al seu punt més alt recorda clarament un castell medieval.
- Barranc de la Fou: Juntament amb el del Salt, són els dos principals barrancs que aporten aigua al riu. Però, concretament aquest, és l'origen del riu, ja que en ell hi ha una gran quantitat de fonts. A més,

el significat del seu topònim ho deixa més que clar: una fou són les goles d'un riu, allí on s'origina¹².

- Barranc Fondo: Ubicat al marge esquerre del riu, és afluent del barranc de la Fou. El seu nom s'explica a partir de la gran profunditat que té, deguda bàsicament al tipus de terreny existent i al seu origen litològic.
- Barranc de l'Arna: Ubicat al marge esquerre del riu, és també un afluent del barranc de la Fou. Aquest nom prové del procés d'extracció de la mel de les arnes (ruscs d'abelles) que es feia només en aquest barranc (ja que no s'ha trobat cap altre topònim que s'hi refereixi al llarg del riu).
- Barranc del Racó del Tabac: Se situa a l'esquerra del riu i és afluent del barranc de la Fou. El seu nom prové dels inclinats pendents que feien que els que hi pujaven, traguessin (escopissin) el tabac que mastegaven o que havien fumats.
- Barranc del Racó de l'Avellanar: Ubicat al marge esquerre del riu, és també afluent del barranc de la Fou. Molt possiblement el seu nom prové de l'ocupació, en el fons del barranc, del cultiu o la presència de l'avellana, segurament present en feixes.
- Barranc de les Tosques: Se situa al marge dret del riu, i és afluent del barranc de la Fou. Aquest barranc de grans dimensions té una gran quantitat de roca tosca (molt present en tot el riu), cosa que fa que aquest tret tan significatiu pugui ser el responsable de donar nom al barranc.
- Barranc del Solà d'en Brull: S'ubica al marge dret del riu, i és afluent del barranc del Salt. Rep el nom del fet de ser probablement propietat d'algú anomenat Brull, el qual devia ser el propietari dels terrenys que basculen de cara a la zona de la solana, i això dóna nom a tot el barranc.
- Barranc del Salt: Aquest barranc, juntament amb el de la Fou, són els que aporten major nombre d'aigua al riu. Rep aquest nom perquè en el seu origen trobem el Salt de Robert (salt d'aigua).
- Barranc del Racó dels Presseguers: Ubicat al barranc del Salt, aquest rep el nom per un fruit que es produeix de forma silvestre a l'interior del barranc i que és molt semblant a la fruita del préssec. Per la similitud amb aquest fruit es dóna nom al barranc.

MEDI HUMÀ

Com ja s'ha destacat, el riu va fer el paper de recurs econòmic i de lloc de distracció per als pobladors de la zona. Així, es va convertir en un àmbit molt concorregut per la gent. Com que l'aigua és un element capaç de

¹⁰ Aspecte que no deixa de sorprendre, ja que a les Terres de l'Ebre aquest cultiu es fa a les zones planes, com al pla de la Galera. Per tant, deu ser una antiga reminiscència de temps antics, en què el riu era l'espai dedicat al treball i l'explotació dels recursos. A més, en aquest cas, fa referència a aquella olivera que és "borda" (que té un gust amarg).

¹¹ COROMINES, Joan [et alii] (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions. 10 v.

¹² COROMINES, Joan [et alii] (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions. 10 v.

“L’ocupació del riu es va fonamentar en la construcció de molins fariners, molins paperers, fargues (martinets) i centrals elèctriques.”

fer moure els diversos enginys hidràulics o de generar energia hidroelèctrica, l’ocupació humana de la zona va ser important des d’època antiga, fet que es demostra amb els vestigis que actualment trobem al llarg del riu. L’ocupació del riu es va fonamentar en la construcció de molins fariners, molins paperers, fargues (martinets) i centrals elèctriques (a més de masos, carreteres o peixeres, entre altres construccions). Cal destacar que l’activitat que es feia a cada casal de molí era diferent, ja que molts compartien activitats diverses (molins fariners i paperers, molins fariners i hidroelèctriques, etc.).

Peixeres

Són rescloses ubicades en el riu fetes per a captar l’aigua que baixa. Es construïen de manera obliqua, ja fos en zones amples o en petits salts, per tal d’aprofitar l’alçada. Per tant, aquestes juguen un paper geogràfic molt important, ja que la seva situació ve determinada per la morfologia del riu en un tram específic.

- La Peixera: És un element molt significatiu per a tots els habitants de la zona. Rep aquest nom perquè a causa del seu originari ús industrial, aquest tipus de construccions tenen tal morfologia que fa que allí es concentrin gran nombre de peixos. Està ubicada una mica més amunt del pont nou de les Cases del Riu.

Lo Partidor. Foto: Arxiu CES

- Lo Partidor: Ubicat davant de la coveta la Saura i dalt mateix del toll dels Arenals, lo Partidor és una peixera que rep aquest nom perquè parteix les aigües, separant d’aquelles que van cap a Rossell de les que van cap a la Sénia. La ubicació del partidor respon a l’existència en aquest punt d’un important aflorament rocós, cosa que va ajudar en gran mesura a la construcció d’aquesta peixera, ja

que les roques van servir com a suport.

- Peixera del Pla Cardó: Té les mateixes característiques que l’anterior i rep aquest nom perquè és la que proporcionava l’aigua per al reg a tot el Pla de Cardó, així com l’aigua que feia falta a la Fàbrica del Ferro. Es troba situada abans d’arribar al molí l’Abat¹³. S’ha de dir que és d’unes grans dimensions.
- Peixera del mas de Parra: Respon també als criteris de les altres peixeres. Aquesta es troba situada enfront mateix del tram baix del barranc del Fitó. Rep aquest nom perquè regava la zona del mas de Parra.

Masos

Són molt antics i estan ubicats principalment en la zona muntanyosa del riu (tram alt del riu). A excepció del mas de Parra, els masos estan ubicats per sobre del pantà. Aquest fet s’explica perquè en el tram baix del riu la gent vivia en els nuclis de població existents, cosa que feia que s’instal·lessin els masos en llocs allunyats dels nuclis, on vivien famílies pageses. Els seus noms responen bàsicament al propietari o a l’activitat a què es dedicava el mas. Actualment cap mas es dedica a l’activitat i estan tots deshabitats.

Mas de Parra. Foto: Manel Serra Heredia

- Mas de Parra: Ubicat en una zona molt pròxima al pla la Marta, rep el nom del propietari que va tenir durant els anys que va estar actiu¹⁴.
- Mas de Joan: Està situat en la zona del pantà d’Ulldecona i rep el seu nom segurament pel propietari que hi vivia.
- Mas d’Abella: Està ubicat al costat mateix del mas

¹³ A diferència de les altres peixeres, aquesta no respon a un tram del riu específic que reuneixi unes condicions determinades, ja que és una construcció totalment de formigó, cosa que vol dir que la seva ubicació respon a altres fets (propietat, interès específic...).

¹⁴ El seu propietari actual també és de la mateixa família, i és conegut com Parra.

de Joan i rep el nom probablement pel cognom del seu propietari.

- Mas del Retó: Conegut actualment com el mas de Bellaubí, està situat a la riba del pantà, en la zona on aquest enllaça amb el tram del riu que l'alimenta. El seu nom respon segurament a l'antic propietari d'aquest mas, que devia ser un membre del monestir¹⁵. Actualment s'anomena mas de Bellaubí (cognom del propietari actual).

Molins

Per a aprofitar els recursos que oferia el riu, ja des del segle XIII o des d'època islàmica, s'hi van construir molins de naturalesa diversa. Aquests van servir als habitants de la zona com a centres de producció de materials diversos. Així, hi havia molins fariners i paperers. Cal dir que els més nombrosos van ser els fariners, ja que, en tractar-se d'una regió majoritàriament agrícola, eren necessaris per a moldre el blat que es cultivava en tota la regió; l'aigua del riu feia moure l'enginy hidràulic que el constituïa. Així, el riu feia d'element articulador del territori, ja que la gent aprofitava el recurs hídric per a la seva activitat econòmica. En si, cada molí no tenia una activitat exclusiva sinó que solia compartir activitats diverses.

- Molí Hospital: Ubicat al marge dret del riu, és un punt significatiu i referent de tota la zona. Citat en els documents des de 1332, ha tingut en la seva història diversos noms (molí de Marco, de Pontons o Reales Fàbricas de San José), encara que sempre ha estat denominat de forma genèrica molí Hospital. La seva possible pertinença a l'orde medieval de l'Hospital (orde religiosa dels hospitalers) seria la que hauria donat el nom a aquest edifici.
- Molí del Salt: Situat dintre de la finca de la Tanca i ubicat en el marge dret del riu, està datat des de 1850.

Molí la Vella i molí d'en Guiot. Foto: Arxiu CES

- Molí la Vella (o molí l'Abella): Situat enfront del molí d'en Guiot i al marge esquerre del riu, aquest

molí s'anomenava anteriorment de Montserrada (família propietària que el va fer construir). No se sap d'on prové el seu nom (que ja ve d'antic i ha perdurat durant molts anys). Es creu que podria venir de l'any 1817, quan la propietària fou la vídua de Josep Pla, Vicenta Palau (de la Sénia). Possiblement per la seva avançada edat la gent denomina el casal com el molí de la Vella.

- Molí d'en Guiot: Està al marge dret del riu, ubicat enfront del molí la Vella. Rep el nom del que fou el seu propietari l'any 1771, en Marcelino Plabones de Guiot.
- Molí Rossell: Situat en el marge dret del riu, rep el nom de molí de Rossell perquè ja des de temps immemorials era usat per la vila de Rossell per a moldre el blat i extreure'n farina. També va ser conegut com molí del Pas. Aquesta denominació s'explica per la seva situació geogràfica, ja que allí era per on més fàcilment es donava el pas d'una riba a l'altra, fet que es demostra en el fet que més tard es va construir allí el Pont vell de les Cases del Riu.
- Molí de Dalt: Ubicat en el marge esquerre del riu, també es coneix com el molí de Martí o de Garcia (antics propietaris). S'anomena de Dalt perquè està situat dalt d'un molí amb més importància que ell: el molí de la Vila.
- Molí de la Vila: Ubicat també en el marge esquerre del riu, rep aquest nom perquè ja des de temps immemorials fou propietat de l'ajuntament de la Sénia i era allí on estaven obligats a anar a moldre els veïns d'aquesta localitat. També és conegut com el del Puador, ja que està situat en la partida que rep aquest nom.
- Molí Samarro: Situat molt prop del nucli de població de la Sénia (a uns pocs metres), també rebia el nom (tal com s'expressa en documents del segle XIX) de molí de Davall la Cova. Rebia aquest nom perquè la partida s'anomena de Davall la Cova. Segurament la partida rep aquest nom perquè sortint del poble per aquest tram hi ha la cova de l'antic molí de seda; el descens cap a la zona del riu fa que s'estigui per davall la cova. Respecte al mot "Samarro", se'n desconeix la procedència. Així i tot, segons el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll, el terme "Samarro" fa referència a "astut i reservat, difícil d'enganyar". Això podria definir aquelles qualitats que va tenir al seu moment un dels propietaris d'aquest molí.
- Molí de la Cova: Situat en el marge dret del riu Sénia i en el paratge de Malany, s'anomena així perquè està construït en l'interior d'una cova. Això mostra l'aprofitament de l'indret: el tram de riu que passa pel paratge de Malany està situat en un enyorjat rocós molt estret, cosa que fa que sigui

¹⁵ Cal recordar que el monestir era propietari de totes aquelles terres. Actualment, aquest mas va ser restaurat i és propietat de la família Bellaubí, la qual li dona nom.

un lloc abrupte i de difícil accés i assentament humà. Això explica, en gran part, que aquesta construcció es produís en l'interior d'una cova (màxim aprofitament dels trets físics de la zona per part de l'home).

- Molí de Malany: Ubicat al marge esquerre del riu i en el mateix paratge de Malany. Va desaparèixer a mitjans del segle XIX, però encara se'n conserven alguns vestigis. Rep el nom perquè l'any en què es va construir, igual que el de Malanyo, no va baixar l'aigua suficient perquè es pogués posar en funcionament; d'aquí "mal any".
- Molí Malanyo: Està situat uns metres més amunt del molí de Malany, i en el mateix marge. Rep aquest nom pel mateix fet que l'anterior. Actualment també està en ruïnes.
- Lo Martinet: Fou un molí fariner amb una sola mola. Està ubicat al marge dret del riu Sénia. Data del 1760, en què fou construït pel Monestir de Santa Maria de Benifassà, que el va denominar Molino Nuevo. El nom va canviar en arribar Juan Marcoval, cap al 1773, que tenia l'ofici de martinaire¹⁶ i que es va establir per a construir un martinet en aquell molí. Lo Martinet va jugar un paper important en la primera guerra carlista.
- Molí Sant Pere: Situat en el marge dret del riu Sénia, el seu nom ja ve de molt antic (podria ser que fos denominat així perquè abans va pertànyer al convent de Benifassà, cosa que explicaria que a aquest molí se l'hagi batejat amb un hagiopònim)¹⁷.

Molí l'Abad. Foto: Arxiu CES

- Molí l'Abad: S'ubica al marge esquerre del riu. La seva construcció data de l'any 1523, i rep aquest nom perquè el propietari i l'artífex de la seva construcció va ser l'abat del monestir de Nostra Senyora de Benifassà.
- Molí de Xirlets: S'ubicava al marge esquerre del riu, encara que a causa de la construcció del pantà d'Ulldoona actualment es troba enfonsat a les seves aigües. La seva construcció data de la segona

meitat del segle XIX, i s'anomena des de llavors i fins ja ben entrat el segle XX molí dels Mangraners (per l'indret on estava ubicat: el barranc dels Mangraners). Respecte del terme Xirlets, podria ser un nom que vingués del terme castellà "sirle" o "chirle", el qual fa referència al català "xerri", que significa "excrement del bestiar oví o caprí, enfangat amb líquid"¹⁸. Això no és tan impensable, ja que era un molí situat a la riba del riu, i l'existència de bestiar allí o en les seves proximitats podria haver estat freqüent. Així i tot, l'explicació més plausible i acceptada és aquella que apareix en documentació diversa on s'explica com un Hilario Pla i un tal "Chirlets" construïen al barranc de mal graner un molí¹⁹. Del segon dels propietaris va quedar el nom del molí.

Fàbriques

En aquest grup estan incloses aquelles instal·lacions que no es van destinar a fer les activitats dels molins. Són hidroelèctriques (construïdes per a produir exclusivament electricitat), fàbriques de paper, fàbriques de ferro o una fàbrica que es dedicava a extreure l'essència de l'espígol per a fer perfums.

- L'Estrasseta: Situada a les Cases del Riu, al marge dret del riu. Rep aquest nom perquè era una fàbrica que feia paper d'estrassa (paper molt rugós que s'usava per a embolcallar productes que s'havien de transportar d'un lloc a un altre, com ara manufactures, etc.). Data dels inicis del s. XIX.
- Fàbrica de Calduch: Ubicada més avall de les Cases del Riu, se situa al marge esquerre d'aquest, al mateix indret que la font del Draper. Antigament fou un molí fariner i un d'oli, que s'anomenava molí de la Font del Draper²⁰. Posteriorment va passar a ser una fàbrica de pinzells (principis del segle XX), i el seu propietari era l'industrial de la Catalunya Vella, Juan Calduch Guerra (que dona nom a la fàbrica). Actualment aquesta fàbrica està en ruïnes.
- La Garrigueta: Datada dels inicis del s. XIX, fou fins als anys 50 del s. XX una paperera dedicada a fer paper d'estrassa. Rep aquest nom pel seu propietari, Juan Garriga (també fou un mestre paperer provinent de la Catalunya Vella)²¹. Durant

18 COROMINES, Joan [et alii] (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions. 10 v. p. 515-517

19 ALLEPUZ, Carolin (2004). "Els molins de Benifassà al riu Sénia. Estudi del Molí l'Abat" dins *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua* (núm. 1, agost). La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. p. 26-33

20 VIDAL, Rodrigo (1997). *Molinos harineros y papeleros en el río Sénia y sus personajes*. La Sénia: Víctor Taller Gràfic (autoeditat). p. 27

21 VIDAL, Rodrigo (1997). *Molinos harineros y papeleros en el río Sénia y sus personajes*. La Sénia: Víctor Taller Gràfic (autoeditat) p. 52

16 Malnom que encara perdura al municipi de la Sénia.

17 Topònim que consta del nom d'un sant.

els anys 50 del s. xx es va dedicar a l'extracció de l'essència d'espígol.

- **Fàbrica del Paper de Baix:** Està ubicada en les Cases del Riu, també al marge dret del riu. Data de finals del segle XVIII. El nom "de baix" el rep perquè ja n'hi ha una altra que és "la de dalt". Aquesta de baix va pertànyer a Jaume Pertegás (per la qual cosa es va denominar amb el nom de fàbrica de Pertegás ja des de la seva fundació). També es va conèixer amb el nom de Papelera del Maestrazgo.
- **Lo Batanet:** Es troba al marge esquerre del riu, en el terme de la Sénia, concretament en aquella zona que es coneix com la zona d'horta de Davall la cova. També es coneix la zona com la timba de Marraixa. Rep el nom de Batanet perquè allí es va instal·lar un batà de petites dimensions²².
- **Fàbrica del Paper de Dalt:** Se situa al marge esquerre del riu i data de la primera meitat del segle XIX. També va rebre el nom de fàbrica Martorell, en els inicis de la seva creació, ja que el seu fundador fou Mariano Martorell, mestre paperer de la Catalunya Vella. S'anomena "de dalt" per a distingir de "la de baix", ja que les dos han estat les fàbriques dedicades a fer paper més grans que s'han instal·lat al riu.
- **Lo Batà Hidroelèctric:** S'ubica en el marge dret del riu Sénia, en un emplaçament del riu totalment únic i singular. Està ubicat en una petita plana enfonsada dintre d'un congost rocós molt abrupte i escarpat. Aquesta plana està ubicada al costat mateix del riu, per un lloc on aquest baixa amb molta força, cosa que fou aprofitada perquè, a principis del segle XX, s'hi instal·lés una hidroelèctrica. Per arribar a aquest indret hi ha un túnel escarpat a través de la muntanya, pel qual només poden passar-hi persones (és impossible l'arribada amb vehicle)²³.
- **Fàbrica del Ferro:** Es construeix a partir del 1840, i s'ubica al marge dret del riu. Es va construir per a explotar unes mines de ferro que hi havia en el vèrtex de la tossa que té a sobre mateix. Cal dir que molt d'aquest ferro es va usar per a fer bales de canó per a les guerres carlistes.

22 Segons SABATÉ, Rodrigo (1992). *Cronologia, peculiaritats i semblança de la Sénia*. La Sénia: Ajuntament de la Sénia., un batà era una màquina que es movia per la força de l'aigua. La formaven uns malls que s'utilitzaven per colpejar, desengreixar i enfortir el teixit. S'usava en la indústria de la draperia o teleria i està relacionada amb l'ofici dels tintorers. Això explica que a l'altura del Batanet trobem el toll dels Tintorers.

23 FUSES, Víctor; SERRA, Manel (2011). "La hidroelectricitat al riu Sénia: el cas de Malany" dins *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua* (núm. 8, agost). La Sénia: Centre d'Estudis Seniençs. p. 30-37

Vies de comunicació

Les vies de comunicació en un riu juguen un paper molt important. Són un element clau, ja que passen per l'indret per on el riu és més franquejable, o és el lloc més curt entre dos nuclis de població. Vénen a ser el lloc per on l'home supera aquell accident que el separa de "l'altra banda".

- **Camí Vell de les Cases:** És el camí que va des de la vila de la Sénia fins a les Cases del Riu, que era usat en altres temps per a accedir a aquest nucli i al municipi de Rossell. Actualment ja no s'usa.
- **Lligallo dels Bandejats:** El camí que transcorre per la zona del Pla Cardó rep aquest nom perquè era usat per bandolers i lladres per fugir de la justícia²⁴.
- **Carretera de la Sénia a Rossell:** És la carretera que uneix la Sénia amb Rossell.

Ponts

Com que s'està tractant la toponímia d'un riu, els ponts juguen un paper molt significatiu, ja que tots el que hi ha en el tram escollit per a l'estudi tenen un nom, i són també un element molt significatiu per als habitants de la zona.

- **Pont Nou de les Cases:** Va ser l'últim pont construït per a unir les dos ribes, i ja es va fer per a suportar un trànsit intens de vehicles motoritzats.

Ponts de les Cases. Foto: Arxiu CES

- **Pont Vell de les Cases:** Va ser el primer pont que es va construir d'una manera segura per a creuar amb carros d'una banda a l'altra del riu. Encara perdura avui en dia, encara que ja no s'usa.
- **Pont de Malany:** És el pont que uneix les dos ribes pel que deu ser el congost més estret de tot el riu, cosa que facilita la instal·lació d'un pont.
- **Pont del Ric:** Uneix les dos ribes pels xalets del Ric, i dóna accés als veïns del Pla de la Marta. Aquest pont es va construir per la privatització d'un pont anterior que hi havia, el qual ha desaparegut (on es troba el toll del Pontet). El nom de "Ric" és perquè està ubicat en terrenys del Ric de Fredes.

24 *bandejat*: prohibit, foragitat, expulsat. COROMINES, Joan [et alii] (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions. 10 v.

- Pont de Xirlets: Aquest pont creuava el riu a l'altura del molí Xirlets. Actualment està enfonsat sota les aigües del pantà d'Ulldedeona.
- Pont de Bellaubí: El pont permet accedir al mas de Bellaubí a partir d'un congost, allí on s'uneixen el pantà i el riu.

Nuclis de població

Representen el lloc a partir d'on s'ha iniciat l'ocupació humana del riu, cosa que fa que siguin d'una gran importància en aquest estudi.

La Sénia. Fons: Arxiu CES – Fons Toldrà Viazo

- La Sénia: És una paraula d'origen àrab, prové de la paraula "saniya", que significa "elevació d'aigua". Les sénies són molt abundants al llarg de tot el terme de la Sénia (excepte en la zona muntanyosa). Aquesta abundància i la necessitat de dotar l'antic assentament bereber d'aigua fa que el municipi es denomini així.

Les Cases del Riu. Fons: Arxiu CES – Fons Toldrà Viazo

- Les Cases del Riu: És un petit nucli de cases que depèn del municipi de Rossell i està assentat al voltant del riu, per allí on estan les principals vies de comunicació. El seu naixement i creixement respon a l'ocupació del riu amb finalitats agrícoles o industrials.

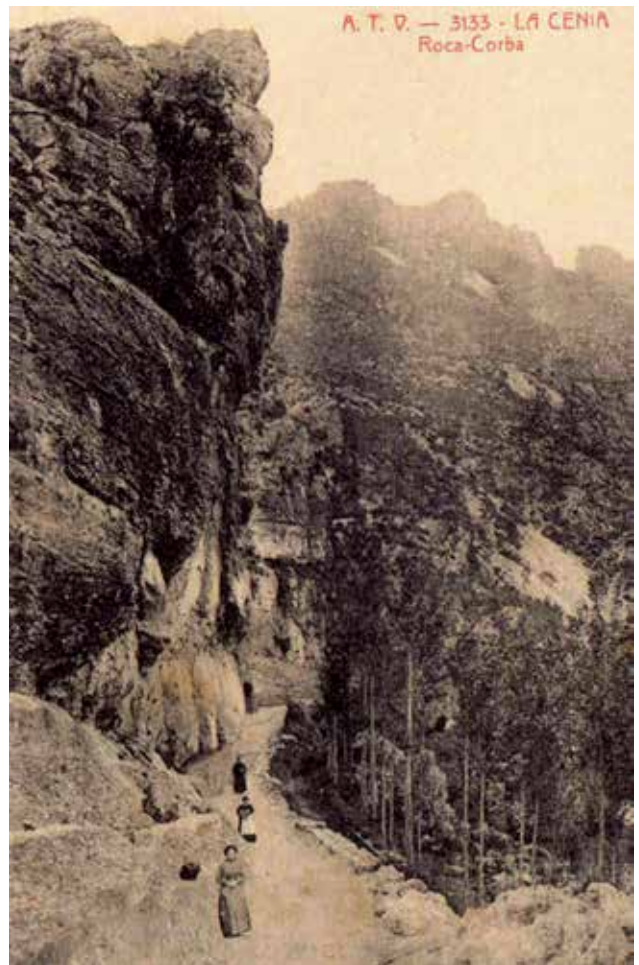
PARATGES

Aquest apartat fa referència als noms que la gent ha posat a determinats indrets característics, per una o altra raó.. Reben el nom per algun element significatiu que contenen o pel propietari del terreny.

- La Tanca: És una finca ubicada al costat del molí

Hospital. Possiblement rep aquest nom per la tanca perpendicular que separa aquesta finca de la del molí Hospital.

- Timba de Marraixa: denomina l'espai que ocupa tota la zona del Batanet. Fins als anys 70 del segle xx, va ser un dels llocs més ocupats del riu, ja que allí es feien diverses activitats laborals. Es desconeix l'origen del mot.
- La Gravera: Ubicat a la desembocadura del barranc de l'Ullastre, és un espai on l'empresa FORSEN SL es dedica a l'explotació de grava destinada a la construcció. Aquest lloc no es fortuït, ja que la geologia permet tal explotació, a més que es tracta d'un espai marginal.
- Malany: El nom prové ja d'antic, concretament de la construcció dels molins en aquest indret. Va rebre aquest nom perquè l'any que es van construir el molí Malany i el molí Malanyo no van tenir aigua per a poder moldre, per això es va anomenar aquest espai "mal any".
- Pla Cardó: Aquest espai, dedicat al conreu de l'horta i de secà ubicat per sota del lligallo dels Bandedjats, té una peixera que el rega.
- Coveta la Saura: Està ubicada davant del Partidor. El nom "saura" indica les seves característiques

La Roca Corba. Fons: Arxiu CES – Fons Toldrà Viazo

morfològiques, ja que significa que no li toca el vent²⁵. Aquesta cova va rebre aquest nom perquè durant les tempestes, els que ocupaven el riu s'hi refugiaven, ja que tal com diu el seu nom, allí estaven protegits.

- Roca Corba: És una roca situada abans d'arribar al molí de Sant Pere. La monumentalitat d'aquest tret de la roca ha fet que, a més, s'anomeni així una partida de terra. La constitució de la roca i el vent acanalat que baixa per la vall han fet que aquest paratge sigui tan significatiu.
- Xalets del Ric: Ubicats abans d'arribar a Sant Pere, són un conjunt d'uns quatre xalets, que reben aquest nom perquè eren propietat del ric de Fredes.

Xalets del Ric i zona de Sant Pere. Fons: Arxiu CES

- Cova dels Músics: Ubicada a Sant Pere, rep aquest nom perquè a principis i mitjans del segle xx hi anaven els músics de la banda de música municipal de la Sénia per a poder assajar les seves obres.

Les Mèlies. Foto: Manel Serra Heredia

- Les Mèlies: És el paratge que va des de la font de Sant Pere fins a la Fàbrica del Ferro. Pren el nom dels arbres d'aquesta espècie (*Melia azedarach*) que hi havia plantats en aquell indret.
- Roca Tova: És una roca ubicada al Pla de la Marta, a l'esquerra del

riu. Possiblement rep aquest nom per les seves característiques morfològiques, que han fet que s'hagi foradat amb el temps, per la qual cosa va ser aprofitada pels pastors per a amagar el ramat quan hi havia tempesta.

- Cova subterrània: Aquesta cova situada al barranc del Fargal, com el seu nom indica, no és fàcil de trobar²⁶.
- Pla de Marta: Aquest paratge està ubicat allí on la vall canvia la seva direcció per anar cap al sud. L'espai està ocupat per terrenys destinats a l'horta. Una antiga propietària podria haver donat el nom a aquest paratge.
- La Canal: És el canal d'aigua que creua el riu abans d'arribar al pantà d'Ulldecona. Això es fa perquè el canal d'aigua tenia serioses dificultats per seguir-se construïnt al llarg del marge dret del riu, ja que el terreny en aquest tram és força abrupte.
- Els Hortets: Aquest espai destinat al conreu està ubicat per sobre del molí l'Abat. Té una morfologia agrària basada en la típica horta mediterrània. El cultiu és l'arbre fruïter, el qual és regat amb canonades que puguen l'aigua del riu.
- Barracons: És l'espai que va ser destinat a habitatges dels treballadors del pantà d'Ulldecona mentre aquest era construït. Actualment aquest espai ha quedat arrasat.
- Pantà d'Ulldecona: Aquest embassament altera el riu i la seva vall d'una manera molt important. Rep aquest nom perquè va ser finançat pel municipi d'Ulldecona, ja que així podia garantir-se el subministrament d'aigua a partir del canal que se'n deriva.
- Pícnic: Espai ubicat al pantà d'Ulldecona, es va condicionar per passar-hi un dia de pícnic, ja que hi ha zona per a rostir carn i tauletes amb banquetes per a menjar. La seva ubicació respon a la necessitat de disposar d'un espai per als visitants de l'embassament, aprofitant que ja existia un lloc pla on poder desenvolupar aquest tipus d'activitat.
- Mola Rossa: Està al pantà d'Ulldecona i podria rebre aquest nom perquè la seva part superior és tota rocosa i quan li toca el sol en un determinat moment del dia, deu posar-se d'un color groguenc (interpretació feta per l'autor).

"Molts dels noms de les fonts i dels tolls existents s'han esvaït amb l'oblit de la gent pel riu."

25 COROMINES, Joan [et alii] (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions. 10 v.

26 Aquest tret distintiu va ser aprofitat pel general Cabrera durant la primera Guerra Carlista, ja que es va amagar en aquesta cova i va poder curar-se així de les ferides sofertes a causa de la persecució de l'exèrcit liberal a què estava sotmès.

Barranc de la Tenalla, durant la riuada de 2007. Fons: Arxiu CES

- Cova dels Ferrins: S'ubica on hi ha la bifurcació cap als barrancs del Salt i de la Fou. Rep aquest nom per la gran quantitat de ferro que es desprèn de la roca.
- La Tenalla: Aquest espai ubicat a l'entrada del barranc del Salt també està destinat a ser usat com a lloc de lleure per a practicar el pícnic, ja que també compta amb taules i llocs per a poder passar-hi el dia. Es desconeix l'origen del nom, encara que segons el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll, la definició de "tenalla" que es podria ajustar a aquest terme és la que cita com a obra exterior de fortificació, situada davant la cortina, amb un angle retirat sense flancs. Es desconeix com es podria aplicar aquesta descripció al paratge esmentat.
- Cova dels Àngels: Es tracta d'un espai ubicat en el barranc de la Fou, abans d'arribar a la font del Teix. Rep aquest nom perquè és un espai d'una rellevància paisatgística considerable, aspecte que podria donar al lloc unes connotacions quasi místiques.
- Salt de Robert: El paratge que dona nom al barranc del Salt podria agafar el seu nom d'un antic propietari anomenat Robert. Aquest fet es desconeix, per la qual cosa no deixa de ser una suposició. Respecte d'aquest espai s'ha de dir que és un salt d'aigua d'uns 60 metres de caiguda, cosa que el fa un lloc d'una bellesa extraordinària.
- Els Mangraners: Aquest topònim és una transformació de l'antic "mal graners", que va donar nom a l'indret que estava format per diversos masos (de Joan, del Retó, de Xirlets i d'Abella). Es va usar "mal graners" perquè molts anys aquests molins no podien moldre per falta d'aigua, i en altres anys hi havia males collites.

3- Divergències toponímiques

En la realització d'aquest treball s'ha pogut observar com en la vall d'aquest riu, així com en la seva pròpia denominació, hi ha una sèrie de confusions o problemàtiques a l'hora d'associar un determinat lloc amb un determinat topònim. Es pot observar com certs llocs reben noms diferents en funció de la persona a qui es pregunta. Per tant, és obligat fer referència a les divergències toponímiques que han sorgit en el procés de l'estudi. S'ha d'aclarir que hi ha un gran nombre de divergències al llarg del riu, per la qual cosa només es farà referència a aquelles que tenen una certa rellevància.

"Es pot observar com certs llocs reben noms diferents en funció de la persona a qui es pregunta."

“En aquest cas la toponímia és una ciència que ens ajuda a descobrir el passat gloriós d’un espai, així com els trets geogràfics més significatius d’una vall oblidada per molts.”

a- RIU SÉNIA / RIU DE LA SÉNIA

Denominar el riu d’una manera o d’una altra, encara que no ho sembli, ha portat a grans discussions entre els diversos col·lectius que hi ha en el municipi de la Sénia.

El que succeeix és un cas d’aposisió. L’aposisió és un fenomen lingüístic que va lligat a l’evolució de la llengua. En un principi s’anomenava riu de la Sénia, però amb l’evolució del parlar de la gent, han caigut la preposició “de” i l’article “la”. La gent ha fet més breu la pronúncia del nom dient així “el riu Sénia”. Per tant, el que hi ha en el municipi són els defensors de la forma moderna i els defensors de la forma antiga. Cal dir que les dos són correctes, i que és correcte l’ús d’una forma o d’una altra. Amb el temps crec que es mantindrà la forma de “riu Sénia”, ja que aquest fenomen de l’aposisió es dona arreu de Catalunya, com el cas del riu Anoia (entre altres).

b- BARRANC DE L’ULLASTRE / DE LES TIMBES / DE ROSELL

La denominació d’aquest barranc rep noms diversos, en funció de la persona a qui es pregunta. Alguns fins i tot l’anomenen “de l’altra banda”. A pesar de tot, el més usat és el de l’Ullastre, ja que hi ha el mas que porta el mateix nom.

c- MANGRANERS / MAL GRANERS

Agafant el nom de Mangraners i anant a l’indret que rep aquest nom, podem observar que no hi ha cap arbre d’aquesta espècie. No hi ha cap arbre que faci mangranes en aquest espai, a pesar de ser un nom consolidat. A més, hi ha molts barrancs dintre de la muntanya el nom dels quals respon a cultius, com el de l’avellana. Aquest fet podria fer creure que els mangraners van ser un cultiu extingit d’aquesta zona. La veritat és que el nom prové de “mal graners”, ja que durant molts anys, mentre els molins de la zona encara funcionaven, no hi havia prou aigua al riu o hi havia mala collita, raó per la qual s’anomenava una zona de “mal graner”²⁷.

4- Conclusions

Recórrer el tram d’un riu, com s’ha fet en aquest estudi sota les pautes de la toponímia, representa poder passar del que es diu que hi ha en un lloc determinat a veure què hi ha

realment.

En aquest recorregut pel riu, fet amb la màxima profunditat possible, s’ha pogut extreure un gran nombre de topònims, molts d’ells desconeguts per una gran part dels habitants de les contrades del riu. A pesar de tot, tal com afirmen els informadors consultats, molts dels noms de les fonts i dels tolls existents s’han esvaït juntament amb l’oblit de la gent pel riu. Oblit per un espai que durant molt temps va ser lloc d’esbarjo on es gaudia del poc temps que hi havia per al lleure, així com espai usat per al treball diari. Quin espai avui en dia compleix el paper de lloc d’esbarjo i de treball al mateix temps?

Mitjançant aquesta aproximació hidronímica s’explica tota una història de progrés a partir d’un espai molt singular, com és un riu del qual no cal oblidar que va representar el primer motor econòmic de la zona.

Reflex de tota aquesta història són els topònims que s’han trobat en aquest estudi: una gran quantitat de molins, fàbriques papereres i hidroelèctriques poblen tot el tram de riu estudiat.

Respecte els topònims trobats, s’ha de dir que molts d’ells tenen el seu origen en el propietari de la terra on es troba l’element esmentat (toll de Camilo, fàbrica Calduch, xalets del Ric, entre altres...). Aquest és un fet bastant significatiu. Un altre grup seria el referent a l’element geològic o geomorfològic del topònim. Aquest grup té un nombre d’elements molt significatius, com toll dels Arenals, barranc del Fargal, molí de la Cova, toll de la Lluisa, toll de la Tosca, etc. Aquests responen a trets geològics de la zona, que són molt significatius i nombrosos i fan que aflorin un gran nombre de topònims. La biogeografia també és un element molt present al riu, tal com es demostra en el cas del toll de la Freixera, el toll de l’Olivera, el toll del Salze... També hi ha un altre grup que és el de l’ocupació del territori, com el cas del Batanet, l’Estrasseta, la font dels Tintorers...

Es podrien extreure altres grups de topònims, com els basats en propietats municipals, elements agrícoles..., però el que m’agradaria ressaltar és el tema de “el racó de...”. Aquest topònim el trobem a la vall del riu en el barranc del Racó de l’Avellaner, el barranc del Racó dels Presseguers i el barranc del Racó del Tabac. Aquest fet no és usual i estandarditzat a les terres de parla catalana, per la qual cosa es considera un fet d’especial rellevància geolingüística.

Aquest ha estat un estudi d’hidronímia que ens ha descobert un vell espai avui oblidat, el qual va ser en temps anteriors un corredor econòmic de gran

²⁷ Un exemple semblant el podem trobar en el text de Joan Corominas *Estudis de toponímia catalana*, en què cita la transformació de Campolme en Campomé. A pesar de tot, en la paraula Mangraners no hi ha una transformació des del llatí, només ens hem de remuntar uns dos segles per a poder trobar el significat real de la paraula.

importància per als habitants d'aquestes terres, així com tot un passat industrial fonamentat en indústries del paper, molins i masos que vivien al riu. Es tracta d'espais basats en tolls i en paratges de gran bellesa que fa molts anys van ser batejats per la forta afluença de gent que van rebre. Un riu avui oblidat, perquè ha perdut les dos funcions que tenia, tant la lúdica com la industrial. Avui en dia és un espai on la natura s'escampa en forma de "taca d'oli", i fa inaccessible molts dels llocs abans molt transitats i ara esmentats en aquest treball. En aquest cas la toponímia és una ciència que ens ajuda a descobrir el passat gloriós d'un espai, així com els trets geogràfics més significatius d'una vall oblidada per molts.

5- Fonts d'informació

La informació usada en aquest estudi es basa en dos tipus de fonts:

- oral

Per a la realització de l'estudi s'han fet una sèrie d'entrevistes i consultes diverses a gent coneixedora del territori a estudiar. Aquestes persones són:

Alberto Marcoval Serret
 German Tena Vidal
 Ignasi Cardona Santamaria
 Joan Mestre Querol
 Joaquín Abella Bel
 José Serra Sabater
 Manuel Serra Bayarri
 Vicent Forné Vidal
 Víctor Manuel Reverté Querol

- escrita

A més, per a completar alguns aspectes sobre l'estudi toponímic de la zona s'han consultat diverses obres de referència i adequades al tema tractat:

ADELL, J. [et alii] (2000). *El riu de la Sénia. Un apropament natural*. La Sénia: Centre Excursionista Refalgarí.
 ALCOVER, A. M.; MOLL, F de B. (1993). *Diccionari català-valencià-balear*. Mallorca: Editorial Moll.

ALMUNI, Victòria; BALLESTER, Marutxi [coords.] (2007). *La Sénia. Història i Territori*. Benicarló: Onada Edicions (Biblioteca Cruilla, 3).

ALMUNI, Victòria; GRAU, Ferran [coords.] (2012). *El riu Sénia. Activitats humanes i transformació del paisatge*. Benicarló: Onada Edicions (Biblioteca Taula del Sénia, Sèrie Maior, 4).

ALLEPUZ, Carolin (2004). "Els molins de Benifassà al riu Sénia. Estudi del Molí l'Abat" dins *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua* (núm. 1, agost). La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. p. 26-33

ARASA, Jordi; GARCIA, Eva; FUSES, Víctor; SERRA, Manel (2008). "La farga i el ferro a la vall del riu Sénia: el cas de la Fàbrica del Ferro" dins *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua* (núm. 5, agost). La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. p. 26-34

COROMINES, Joan [et alii] (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa de Pensions (10 v.)

COROMINES, Joan [et alii] (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Ed. Curial; Caixa de Pensions (8 v.)

COROMINES, Joan (1965-1970). *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Ed. Barcino (2 v.)

FUSES, Víctor; SERRA, Manel (2011). "La hidroelectricitat al riu Sénia: el cas de Malany" dins *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua* (núm. 8, agost). La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. p. 30-37

SABATÉ, Rodrigo (1990). *Intuïcions sobre història de la Sénia*. La Sénia: Ajuntament de la Sénia.

SABATÉ, Rodrigo (1992). *Cronologia, peculiaritats i semblança de la Sénia*. La Sénia: Ajuntament de la Sénia.

VIDAL, Rodrigo (1993). *Apuntes para la historia de mi pueblo*. La Sénia: Víctor Taller Gràfic (autoeditat).

VIDAL, Rodrigo (1997). *Molinos harineros y papeleros en el rio Sénia y sus personajes*. La Sénia: Víctor Taller Gràfic (autoeditat).